

dogala. 326. Sauseriai. 329. Sebai. 330. Senieji Trakai, Š. 331. Senoji Ipiltis. 332. Seredžius, R, Š. 333. Simėnai. 334. Skomantai. R. 335. Stakliškės, I piliakėlnis (Nr. 679). 336. Stakliškės, II piliakėlnis, Prienų raj. 337. Stalgėnai. 338. Staneliai. 339. Staniuliškės. 340. Stankaičiai. 341. Steigvilai, R. 342. Stirniškės. 343. Strėva. 344. Stulgiai. 345. Sudargas, I piliakėlnis (Nr. 692). 346. Sudargas, IV piliakėlnis (Nr. 695). 347. Sukiniai, R. 348. Surbliai. 349. Svirnai. 350. Šakaliai. 351. Šakeliškiai. 352. Šarnelė. 353. Šatrija. 354. Šaukštelis. 355. Šeimėtis. 356. Šeimyniškeliai, R. 357. Šeimyniškiei, R, Š. 358. Šiaudiniai. 359. Šiauliai, Š. 360. Šilėnai. 361. Šimoniai. 362. Šiūpariai. 363. Šiūraičiai. 364. Šlavantai, R. 365. Šukiai. 366. Tartokai. 367. Tauregnai, R, Š. 369. Totoriškės. 370. Trakiniai. 371. Treigiai. 372. Turčinai. 373. Turgeliai. 374. Ukmergė, Š. 375. Uokšai. 376. Upytė, Š. 377. Užluobė. 378. Užpelkiai. 379. Udriškės. 380. Vadagiai. 381. Vaičiai. 382. Vaidoniai, Kėdainių raj. 383. Vaidoniai, Tauregės raj. 384. Vainagiai. 385. Vainotrekis. 386. Veitiekūnai, tyr. 1977-1978. 387. Valakavičiai, R. 388. Varduva. 389. Varguliai. 390. Varkališkės. 391. Varniškiei. 392. Varnupiai, tyr. 1971. 393. Vartuliškiai. 394. Vedriai. 395. Veiviržėnai. 396. Velykuškės. 397. Veliuona, tyr. 1912, Š. 398. Velžiai, tyr. 1969. 399. Vembutai. 400. Vencavai. 401. Venckai. 402. Verstaminai, I piliakėlnis (Nr. 811). 403. Verstaminai, II piliakėlnis (Nr. 812). 404. Veršvai, tyr. 1986. 405. Velaičiai. 406. Vilkyškiai. 407. Vilky Laukas, I piliakėlnis (Nr. 823). 408. Vilky Laukas, II piliakėlnis (Nr. 824). 409. Vilnius (Gedimino kalnės), tyr. 1938, 1940, 1982. Š. 410. Virbėlgiris. 411. Virbališkiai. 412. Visginai. 413. Vitkūnai. 414. Vyskupiškiai. 415. Voniškės. 416. Vosbučiai. 417. Vosgeliai, tyr. 1933. 418. Zujai. 419. Žagarė (Raktuvės kalnės), R.

420. Žakeiniai. 421. Žardė. 422. Žarijos, I piliakėlnis (Nr. 847). 423. Žarijos, II piliakėlnis (Nr. 848). 424. Žeimelis. 425. Žemotijai Panemunė. 426. Žilvia, R. 427. Žiobos. 428. Žuklijai. 429. Žuvyčiai, R. 430. Žvėginiai.

LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIŠTYSTĖS MONETINĖ POLITIKA.
VALDANT ŽYGMANTUI SENAJAM (1506-1544/1548)

Mykolas Balčius, Eugenijus Ivenuskas

Lietuviški Žygimanto Senojo pūsgrėšiai pradėti kaldinti po 1506 m. Naugarduko seimo, kuriame buvo aptarta Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės (toliau-LDK) piniginės rinkos padėtis (Zagurskis I. 1845/1977. Nr. 7c, p. 115). Prasidėjus karui su Rusija, LDK rytiniuose pakraščiuose buvo dislokuoti Lenkijos kariniai daliniai. Atėję LDK į pagalbą, jie karto su savimi atsinešė savo pinigus bei mainų įgūdžius, suformuotus Lenkijos piniginės rinkos sąlygomis. Už jiems parduodamą maistą ir pašarą lenkų kareiviai vietinius gyventojus vertė lenkiškus pinigus imti lygiomis su lietuviškais. Tokiu būdu į LDK piniginę rinką buvo įterpiami lenkiški pūsgrėšiai, skirtingos nuo lietuviškų vertės. Tai palietė ekonominis abiejų besiderančių pusių - kareivių ir žemdirbių - interesus ir buvo konfliktų bei skundų priežastimi. Situacija reikalavo neatidėliotino sprendimo. Kaip vienas problemos sprendimo būdų buvo iškeltas ir tame seime svarstytas LDK ir Lenkijos monetinės sąjungos, kurią realizavus būtų likviduota šių valstybių ūkinė izoliacija, klausimas (Acta Tomiciensia. T. I. Ap. Nr. 20, p. 31). Šis klausimas nebuvo išspręstas Naugarduko seime. Todėl buvo svarstomas 1510 m. Lenkijos Piotrkovo seime (Popiol-Šymanska

A. 1978. p. 25), bet prie sąjungos nebuvo prieita. Lemiamos reikšmės turėjo skirtingi partnerių politiniai interesai, nes monetinė sąjunga nebuvo imanoma be glaudesnės politinės sąjungos. Naugar- duke buvo priimtas kompromisinis sprendimas - LDK teritorijoje laikinai įteisinta lenkiškų pusgrašių apyvarta, nustatytas jų kur- ses lietuviškų pusgrašių atžvilgiu (4:5), taip pat nutarta prie progos pradėti kaldinti naujas lietuviškas monetas. Po šio nutari- mo Vilniuje 1509.02.09 d. didžiojo kunigaikščio vardu pusgrašiai buvo pradėti gaminti Vilniuje pagal 1,22 gr. bendro ir 0,457 gr. gryno svorio normą. Šie pusgrašiai nepertraukiamai buvo gaminami iki 1529 m. imtinai ir sudarė lietuviškų monetų apyvartos bazę bei pagrindinę LDK pinigines rinkos monetų masę. Lenkiškų monetų apyvartos, kad ir laikinas įteisinimas sudarė juridinį pagrindą legaliai tas monetas platinti LDK rinkoje. Nutarimą atšaukti, ne- sukeliant politinio pobūdžio protestų, nebuvo imanoma. Atsirado pirmas tiesioginis ryšys, jungiantis LDK ir Lenkijos piniginius ūkius, ir įvykiai Lenkijos pinigineje rinkoje didesniu ar mažesniu mastu jau paliesdavo ir LDK pinigine rinką. Buvo sudarytos sąlygos ir atvirkštiniam procesui: lietuviškų monetų platinimui Lenkijoje. Šis procesas matyt suaktyvėjo po 1511 m., kai, reikalaujant platiems visuomenės sluoksniams, buvo nutraukta Žygimanto Senojo nepilnaver- čių lenkiškų pusgrašių gamyba (Popiol-Šymanska A. 1978. p. 17).

Kad Naugarduke nustatytas monetų kursas buvo taikomas ir Len- kijai, rodo Žygimanto Senojo raštas liepiantis priimti lietuviš- kus pusgrašius Vielicko druskos kasyklos valdytojui (Acta Tomicia- na. T. 3. Nr. CXLV. p. 108). Prieš lietuviškų pusgrašių platinim- ą, o ypač kurso skirtumą buvo pasisakyta 1513, 1515 m. Lenkijos seimuose (Popiol-Šymanska A. 1978. p. 25) ir karalius 1515 m. universalu nustatė lietuviškų pusgrašių kursą Lenkijoje lygų su

lenkiškų (Acta Tomicians. T. 3. Nr. CDLXIV. p. 338). Lietuviškų monetų platinimui Lenkijoje buvo užkirstas kelias. 1517 m. debatai Livonijos landtage (Varėkauskas R. 1982. p. 272), o taip pat lie- tuviškų monetų rėdiniai Prūsijos teritorijoje (autorių duomenys) ir Moldavijoje (Nudelmanas A. 1975. p. 94-124), kur lietuviškas pusgrašis tapo pagrindine apyvartos ir mokėjimo priemone, liudija, kad lietuviškų monetų gamyba Vilniuje sąlygojo jų realizacijos sėkmingą plėtotę.

Kaip matome, Žygimantui Senajam valdant, monetų gamyba pratęs- ta 1509-1529 m. kaldinant tik pusgrašius. Denerų kaldinti nesim- ta, nes daug jų buvo nukaldinta Aleksandriui valdant ir rinkoje smulkių nominalų monetų trūkumo nesijautė. Joms ir paklausos ne- buvo, be to gamyba reikalavo daugiau darbo sąnaudų ir buvo bran- gesnė.

Žygimanto Senojo monetose pirmą kartą lietuviškų monetų tar- pė imta žymėti gamybos datą. Pusgrašiuose ji yra averse, įrašo: "MONETA SIGISMUNDI", juosiančio raitelį-LDK emblemą, pabaigoje. Reverse esantis vainikuotas karališkąja kardna erelis - Lenkijos emblema - juosiamas įrašo: "MAGNI DUCIS LITVANI(a)E".

Grašių, kaldintų 1535-1536 m., averse yra LDK emblema, juo- siama įrašo: "MONETA MAGNI DUCATUS LITVAN(iae)", o reverse - Lenki- jos emblema, juosiamas įrašo: "SIGISMUNDUS REX PO(loniae) M(agnus) D(ux) LITVANI(a)E". Data yra averse, virš herbinisame skyde ar be jo esančių stulpų - mažosios LDK emblemos. Kai kuriuose grašiuose yra nurodyta data mėnesiais: 1535 m. S(eptember), N(ovember), o 1536 m. J(anuarius), F(ebruarius), M(artius), A(prilis), kas pa- saulinės numizmatikos mastu yra labai retas dalykas.

Ulriko Hozijaus ataskaitoje, duotoje Žygimantui Senajam, nu- rodoma, kad 1509.02.09-1510.08.24 d. monetų gamybai sunaudota

13.618 ilgujų, 12 lotų ir 1 pinigėlis sidabro (Dovnar-Zapolskis M. 1901. T. 1, p. 577). Iš tokio sidabro kiekio turėjo būti nukaldinta 5.447.900 pusgrašių (lietuviškas ilgasis=pusei svaro - 365,47 gr.). A. Mikolaičiko duomenimis to laikotarpio pusgraisiai kitų emisijų tarpe turėtų sudaryti 18, 83% (1984, p. 1-25). Jei prileisime, kad emisijų pasiskirstymas produkcijoje proporcingas pasiskirstymui radiniuose, tai tam tikros kalkuliacijos, kurios aprašytos A. Mikolaičiko (Wiadomości Numizmatyczne. 1981. z. 2 (96)), leis konstatuoti, kad 1509-1529 m. pusgrašių buvo nukaldinta 28.929.898 vnt.

Iš 1510.08.24-1511.10.03 d. A. Juzefovičiaus finansinės ataskaitos (Dovnar-Zapolskis m. 1899. Nr. 133, p. 151) matyti, kad iš kalyklos buvo gautas 1000 kėpų grašių pelnas. Vėlesnės - 1511.10.03-1514.03.06 d. ataskaitos duomenimis buvo gautas 46.436 kėpų 25 grašių pelnas (Dovnar-Zapolskis M. 1899. Nr. 136, p. 153-154). Kiti rodikliai nurodyti žemiau esančioje lentelėje.

1 lentelė. Duomenys, liečiantys Žygimanto Senojo lietuviškų pusgrašių gamybą, pagal už ją atsakingų valdininkų ataskaitas ir kitus šaltinius

GAMYBOS RODIK-	D A T A		
	I	I	I
LIAI	I 1509.02.09-	I 1510.08.24-	I 1511.10.03-
	I 1510.08.24	I 1511.10.03	I 1514.03.06
sidabro kiekis	2.488.608,6 gr	1.644.530,1 gr ^x	4.169.708 gr ^x
gamybos apimtis	5.447.500 vnt	3.599.834 vnt ^x	9.127.383 vnt ^x
pelnas (grašiais)	360.000	60.000	2.784.385
pelnas nuo įdėto kapitalo	13,2%	3,33% ^x	61% ^x
emisijos dalis radiniuose	18,83%	12,44%	31,55%

^x Šiuo ženklu pažymėti rekonstrukciniai duomenys.

Iš pusgrašių pasiskirstymo radiniuose matyti (Mikolaičikas A. 1984, p. 9-10), kad bene daugiausia pusgrašių buvo gaminama iki 1514 m., t.y., iki to laiko, kol kunigaikštis jam priklausančių valstiečių natūrinės prievolės nebuvo ėmęs keisti pinigėmis (Jablonskis K. 1979, p. 83-92). Žyvaisi mažiau pusgrašių buvo kaldinama nuo 1522 m. (maždeug du kartus mažiau, negu 1515 m.), o 1529 m., kai natūrinės prievolės Žemaitijoje buvo pakeistos pinigėmis, monetų gamyba iš viso nutraukta. Aptariamas momentas LDK monetinėje politikoje bus neryškus, jei nepaliesime prekybos sidabru reikalų.

1506 m. pabaigoje Polocko vietininkas S. Glebevičius buvo įgaliotas saugoti, kad per sieną į užsienį nebūtų pergabenamas sidabras ir kiti spalvotieji metalai (Choreškevič A.L. 1980, p. 73). 1507 m. draudimo išvežti į Rusiją minėtus metalus sutartį pasirašė LDK ir Livonijos miestai (Choreškevič A.L. 1980, p. 73). 1509 m. prie šios sutarties prisidėjo Livonijos magistras (Choreškevič A.L. 1980, p. 73). Paveikti Rusijos kontrpriemonių, LDK patariai sutartį anulavo 1514 m. Kaip buvo pasielgta LDK, nežinoma.

Sugretinus išvardintus faktus, nesunku pastebėti jų tarpusavio ryšį. 1514 m., leidus išvežti sidabrą iš Livonijos į Rusiją, padidėjo jo paklausa Baltijos regiono rinkoje. Faktiškai anksčiau, negu prieš 1515 m. susiaurėjo lietuviškų pusgrašių realizacijos rinka, boikotavus juos Lenkijoje, o vietinė rinka buvo prisotinta pinigais jau Aleksandro valdymo metu. Nepalankios sąlygos: žirklių tarp išlaidų ir pajamų siejėjimas vertė mažinti monetų gamybos apimtį. Kartu mažėjo gaunamas pelnas. Be to, 1514 m. Žygimantas Senasis suskato ieškoti naujų išdo papildymo pinigais šaltinių, ėmėsi ūkinių reformų. Kiek vienas procesas sąlygojo kitą, sunku

pasakyti, bet Žygimanto Senojo ūkinėje veikloje ryšys tarp monetinės ir finansinės politikos ryškiai pastebimas, ką patvirtina ir 1529 m. įvykiai. Šalia monetinės politikos posūkio matome iš naujo reglamentuojant mokesčių mokėjimo tvarką Vilniaus, Trakų vaivadijoje. Žemaitijoje įvedamas piniginis mokestis. Iš pasakytos bės pajamų šaltinis. Vėliau monetos kaldintos atsižvelgiant ne į valstybės, o į valdovo reikmes.

Lenkijos monetinės politikos metodai, padėję sėkmingai apginti vietinę rinką nuo lietuviško pusgrašio, pasirodė esą bejėgiai prieš 1516 m. Čekijos karaliaus Liudviko II Silezijoje, Svidnicos kunigaikštystės kerališkoje kalykloje pradėtų kaldinti pusgrašių platinimą. Pagal miesto pavadinimą istorinėje literatūroje jie įgavo Svidnicos pusgrašių vardą. Jų atributika ir kalimo pėda, arčiau lenkiškei, rodo, kad gamyba buvo organizuota orientuojantis į situaciją Lenkijoje, todėl jie ten sėkmingai buvo realizuojami, nepaisant priimtų priemonių jų platinimui sustabdyti. Čia pasireiškė skirtinga Lenkijos luomų požiūra į monetinės politikos tikslus, o taip pat dviprasmiška Žygimanto Senojo, Liudviko II dėdės, padėtis. Ryžtingesnių priemonių prieš Svidnicos pusgrašius imtasi tik 1524 m., uždarant 10 metų prekybinius kelius į Sileziją (Švagrikas J.A. 1973, p. 98). Per Lenkiją Svidnicos pusgrašiai buvo įvežami ir į LDK.

1525 metai žymūs Lenkijos politiniame gyvenime. Vokiečių Ordino teritorijoje, vadovybei priėmus reformacinį tikėjimą, susikūrė pasaulietinė Prūsijos kunigaikštystė, kurios valdovas davė vasalinę priessiką Lenkijos karūnai. Lenkijos politikams atsivėrė tolima perspektyva įjungti Prūsiją į Lenkijos sudėtį. Kaip realus žingsnis šių svajonių realizacijos kryptimi buvo numatyta jau anks-

čiau Lenkijai priklausančios Kerališkosios Prūsijos ir Prūsijos kunigaikštystės monetinė sąjunga (Švagrikas J.A. 1973, p. 98-99). Bet Lenkijos, kaip antrojo ("neakivaizdaus"), o aptariamoje sąjungoje vienintelio Prūsijos partnerio piniginė sistema ir rinkos struktūra negalėjo tarnauti pavyzdžiu Prūsijai. Pastarosios piniginėje sistemoje ir rinkoje, pagal vertę priartintoje prie lenkiškosios, buvo didesnių nominalų monetų. Tad patiems lenkams teko imtis reformų. 1526 m. Piotrkavo seime nutarta atsisakyti susikompromitavusios pusgrašio nominalo monetos ir kaldinti denarus, tridenarius bei grašius (Švagrikas J.A. 1973, p. 98-102). 1527 m. rinkoje esantiems Svidnicos pusgrašiams nustatytas priverstinis kursas. Jų vertę sumažinus per pusę, o 1528 m. juos nutarta perkaldinti į lenkiškus trečiokus ir šeštokus (Švagrikas J.A. 1973, p. 98-102). Tais pačiais metais, siekiant stabilizuoti sidabrinių ir auksinių monetų vertybinį santykį, numatyta kaldinti vietines auksines monetas (Švagrikas J.A. 1973, p. 98). Šių aktyvų pasiruošimo monetinei sąjungai periodą užbaigia 1528 m. Malborko seimo priimta bendra Kerališkosios Prūsijos ir Prūsijos kunigaikštystės monetų ordinacija, numatanti denarų, grašių, trečiokų, šeštokų ir dukatų kaldinimą (Švagrikas J.A. 1973, p. 98-102). Pagal 1526 m. ordinaciją monetos pradėtos kaldinti Krokuvoje. Ruošiantis sąjungai, dalis draudimų palietė Moldaviją.

1526 m. Žygimantas Senasis uždraudė moldaviškų monetų, kaldintų "sub signis nostris seu ad exemplum monetæ nostræ", įvežimą į Lenkiją (Mikolaičikas A. 1980, p. 199-200).

Sučavos pilyje rastas Žygimanto Senojo lietuviškas pusgrašis, žymėtas Stepono Jaunojo (1517-1527) moldaviško grašio spaudais (Mikolaičikas A. 1980, p. 200), rodo, kad draudimas veikiausiai lietuviams būtų būtent tokias monetas. Ar buvo draudžiama jas įvežti į LDK,

nežinoma. Bet ne tai svarbiausia. Jei pakako ant lietuviškos monetos uždėti naują spaudą ir ji tapdavo moldaviška, iš to aišku, kad Moldavijos monetų gamybą nuo kažkurio momento ėmė veikti lietuviškų monetų prekinė vertė. Tai, dar viešu aspektu, kaip ir monetų radiniai, patvirtina lietuviškų monetų įtaką ne tik Moldavijos rinkai, bet ir piniginei sistemai.

Zygmantas Senasis buvo priverstas 1511 m. ir vėliau, 1526 m. (Popiel-Šymanska A. 1978, p. 23) padaryti nuolaidų Lenkijos ponams. Susiaurintos teisės monetų gamybos srityje kėlė jo nesitenkinimą. Karališkosios Prūsijos ir Prūsijos kunigaikštystės monetinė sąjunga atvėrė kelią į Prūsijos rinką ir atvedė Žygimantą Senąjį bei J. Decijų, sidabro pristatymo Lenkijos kalykloms organizatorių ir naujai atidarytos Torunės kalyklos nuomotoją prie bendros minties, užfiksuotos 1529 m. Vilniuje šešerių metų kontrakte: nukaldinti Karališkajai Prūsijai monetų (Gumovskis M. 1921, p. 36-37). Kontrakto realizacija turėjo padėti centralizuoti piniginę rinką ir perimti jos valdymą į savo rankas. Sidabrus, skirtas lietuviškoms ir lenkiškoms monetoms gaminti, dabar turėjo keliauti į Torunę. Tad dėl to ir kitų jau aptartų priežasčių, Vilniaus kalyklos veikla buvo nutraukta. Tas pat buvo padaryta su Krokuvos kalykla Lenkijoje. Bet ne jų valioje buvo Gdansko, Elbingo ir valstybinė Prūsijos kalykla Karaliaučiuje. Šie miestai ir Prūsija, pasinaudami patogia geografinė padėtimi, savo ekonomine galia ir prekybos sidabru konjunktūra, geriausiai išnaudojo aptartos monetinės sąjungos atvertą perspektyvą ir užtvindė Lenkijos bei LDK pinigines rinkas savo gamybos monetomis.

1535 m. kontraktas su J. Decijumi nebuvo atnaujintas, o skubiai atidaroma kalykla Vilniuje. Čia pradėti kaldinti lietuviški grašiai. Norint suprasti 1535-1536 m. lietuviškų grašių laidos

reikšmę LDK monetinėje politikoje bei apibūdinti jų išleidimo į apyvartą tikslą, tenka apsisistoti ties tų metų politiniais įvykiais.

1534 m. prasidėjusį karą su Rusija LDK dėl nesėkmių atidėjo sekantiems metams. Tuo pasinaudodama, Rusija pradėjo karinį puolimą tų pačių metų rudenį (Voiciehovskis Z. 1979, p. 316). LDK norėdama atremti priešų puolimą, buvo priversta kreiptis pagalbos į Lenkiją. Piotrkavo seime lenkai nutarė pasiųsti 1000 raitelių ir 500 pėstininkų (Voiciehovskis Z. 1979, p. 316). Dar 5000 kareivių buvo pasamdyta už LDK pinigus (Voiciehovskis Z. 1979, p. 316). Visa tai kalbėtų, kad šiuo metu LDK atsidūrė panašioje situacijoje, kaip 1508 m., - kalykla neveikė ir nebuvo pinigų, kuriais būtų galima aprūpinti kovojančią kariuomenę. Iškilusią problemą galima buvo greičiausiai išspręsti vėl atidarant kalyklą. Grašio nominalo monetos pradėtos kaldinti neatsitiktinai, nes ir valdant Aleksandrui - 1503 m. panašiomis aplinkybėmis buvo nukaldinti Vilniaus grašiai pagal modernizuotą Prahos grašių kalimo pėdą (autorius neskelbti tyrinėjimai). Pasirenkant tokį nominalą, visų pirma galėjo būti atsižvelgta į mažiausias darbo sąnaudas. 1536 m. padarius su Rusija laikinas paliaubas, samdytos kariuomenės bei pinigų jai išlaikyti poreikis atkrito ir Vilniaus kalykla vėl buvo uždaryta.

Žemaičiai, neseniai sukilę dėl ūki alinančių piniginių mokesčių, pakeitusių natūrinę duoklę, pareiškė nepasitenkinimą naujaisiais grašiais (Zagurskis I. 1845/1977, Nr. 7b, p. 116). Kitokios reakcijos į naujas monetas iš Žemaičių, suerzintų valdovo vedamos finansinės politikos bei jo pareigūnų veiklos, ir nereikėjo laukti. Kitose vietose, atrodo gyventojų nusistatymas nebuvo toks aktyvus kaip Žemaitijoje.

1538 m. priverstinis lietuviškų pusgrašių kursas Lenkijoje

buvo panaikintas (Akta grodzskie. 1868. T. 1. Nr. XXVIII, p. 34-35). Kažkam Lenkijoje šis kursas buvo nenaudingas. Mūsų nuomone, jis buvo nenaudingas visų pirma karalienei Bonai, turėjusiai ekonominių interesų abiejose valstybėse. Įdomu, kod kursas buvo panaikintas tuo metu, kai Lenkijos valdymo aparate išvirtino Bonos atstatytiniai (Voiciehovskis Z. 1979, p. 361). Neakivaizdžiai šią nuomonę patvirtina tolesnių įvykių raida. Jokios aktyvesnės veiklos po jo nei LDK, nei Lenkijoje nesimta. Vilniaus, Krokuvos ir Torunės kalyklos neveikė. Gdanskio ir Elbingo miestai, Prūsija tęsė savo monetų gamybą. Sekantis LDK aktyvios ūkinės veiklos etapas siejasi su Žygimanto Augusto, 1544 m. tapusio didžiuoju kunigaikščiu, vardu.

Žygimanto Senojo valdymo metu buvo pratęstos Aleksandro 1495 m. pradėtos piniginės reformos suformuotos lietuviškų monetų Vilniuje kaldinimo tradicijos. Bet skirtingas jo, prisilaikanti Lenkijos interesų, ir Ponų tarybos požiūris į monetinės politikos tikslus darė ją netolygia, vertė taikytis prie esamos ūkinės ir politinės situacijos regione. Tai privedė prie lenkiškų monetų apyvartos legalizacijos LDK rinkoje bei nekontroliuojamo jų įvežimo iš Prūsijos ir Karališkosios Prūsijos miestų. Pokyčiai piniginėje rinkoje peruošė dirvą monetų pagal lenkišką kalimo pedą gamybai sekantiame etape.

UŽDAUGUVIO KUNIGAİKŠTYSTĖS MONETOS

Mykolas Balčius, Eugenijus Ivanauskas

Dėl 1572-1573 m. Uždauguvio kunigaikštystės (toliau - UK) monetų laidos sudėties ir priklausomumo numizmatinėje literatūro-

je vieningos nuomonės nėra: lenkams (Kopickis E. 1976, t. 2, p. 64-65) lieka nežinomas arba sąmoningai ignoruojamas 1572 m. vienpusis taleris, o latviai (Šnorė L., Zarina A. 1980, p. 90-91; Cepelite R. 1968, p. 152-153) paskutinius dešimtmečius šių monetų apibūdinimui naudoja formulę, priskiriančią jų kaldinimo iniciatyvą J. Chodkevičiui, UK valdytojui. Beje, ši formulė patikliai priimta ir kai kurių Lietuvos numizmatų (Senapėdis R. 1987, p. 42).

Šios laidos monetų gamybos priešistoriją mums atpasakoja Žygimanto Augusto 1570.09.29 ir 1571.06.16 d. laiškai (Zagurskis I. 1845/1977, Nr. 12, p. 122-123; Nr. 14, p. 123-126).

1570 m. Žygimantas Augustas, pritrūkęs pinigų užmokėti algą maištaujančiam Piarnu pilies garnizonui, iš savo sekretoriaus Valentino Iberfelto pasiskolino 20000 lenkiškų auksinų, trūkstančius 82.000 auksinų nusprendė gauti kaip pelną, leisdamas kaldinti nepilnaverčius auksinus, kurių nominalinė vertė 39,35% didesnė už prekinę vertę, nes pastaroji numatyta tik 11,95 gr. sidabro (1565 m. Vilniuje kaldinto lenkiško auksino prekinė vertė lygi 19,55 gr. - Stürmer W. 1572/1979.S. 73). Veiksmų teisėtumas motyvuojamas Europoje paplitusia praktika karo metu kaldinti nepilnavertes monetas-klippingus, kaip laikiną paskolą karo reikálams. Turint galvoje, kad 1572 m. kaldintas vienpusis taleris (Matto S. 1931. Tab. LXI), 1558-1561 m. Livonijos ordino magistrui kaldinot ketvirčio, pusės ir talerio nominalo vienpusės monetas (Fedorovas D. 1966, p. 162, 215-216, 220-222) ir pats Žygimantas Augustas 1564 m. kontratsignavo Neapolio talerius ir pustalerius, peršasi išveda, kad buvo remiamasi žymiai artimesne patirtimi.

Tuo tikslu V. Iberfeltui ir J. Hincui buvo duotas leidimas Salaspilyje pradėti darbus. Dėl grynų pinigų stygius paruošiamieji darbai užsitęsė, tad, siekiant juos pspartinti, 1571 m. Žygimantas Augustas, suderinęs su LDK ir Lenkijos Ponų tarybomis, su minėtais asmenimis sudarė atskirą kontraktą, pagal kurį jie gali